
Muke s pamćenjem

Jedan od razloga zbog kojih je u Hrvatskoj gotovo cjelokupno područje duha ispolitizirano, vjerojatno leži i u tome što se politika nameće kao gospodarica pamćenja. Prošlost je na našim prostorima još uvijek otvorena i čini se kako politika i prošlost promatra kao još neobrađeni materijal čiji zadnji ishod ovisi o političkim odlukama. Politika se tako od brige za zajedničku stvar i oblikovanja budućnosti pretvara u oblikovanje prošlosti. Tako se nedovršena prošlost, u istom trenutku u kojem su se počeli nazirati njezini obrisi, još jednom istrгла iz projekta povijesti i ponovno našla izložena političkom oblikovanju. Parola po kojoj će o ovome ili onom događaju suditi povijest, na našim prostorima samo pokazuje kako povijest kao znanost ne vodi glavnu riječ u prosudbi povijesnih činjenica. Dok vjerujemo kako će povijest donijeti svoj sud, istodobno joj ne dopuštamo da ga već sada donosi. Vjerujemo samo nekoj budućoj povijesti.

Najnoviji se roman Ivana Aralice *Svetišni blud*, uzet samo kao znak vremena i odsjaj trenutnog stanja duha, bez ikakvih drugih interpretacija nameće kao paradigma politike koja je, okupirajući i hramsko sveto područje, zauzela sav prostor ljudskog djelovanja. Ako je vjerovati ovakvoj pesimističnoj slici po kojoj veliki mag upravlja svime, pa i svojom oporbom, onda se ne treba čuditi činjenici što nas se izvana vidi kao područje užarene povijesti koja guta sadašnje snage, niti nas treba iznenaditi što se glavne napetosti u društvu odvijaju oko interpretacija prošlosti ili, što je još poraznije, oko borbe koja će vizija prošlosti pobijediti. Vjerojatno je sudbina nezavršene prošlosti u tome da nastavlja boraviti u području duha sve dok se konačno ne dogodi odmak od dogođenog. Kako je moguće taj odmak? Ima li nekog drugog načina ophođenja s prošlošću osim političkoga?

Zadnje desetljeće proteklog stoljeća vrijeme je pojačanog interesa za pamćenje. Takav je interes iznio i nekoliko važnih studija o pamćenju, zaboravu, povijesti. Kada se osvrnemo unatrag, opažamo kako na površinu izranjaju užasi proteklog stoljeća, a kako u drugi plan odlazi polet *napretka* s kojim je ono započelo. Tako se problematika ophođenja s prošlim događajima nameće najprije kao

problematika odnosa prema žrtvama, zločinima i počiniteljima. Iz te perspektive izranja problem traumatiziranog pamćenja ili neotkupljene žrtve i zaboravljenog zločina ili bijega od odgovornosti.

Koji god navedeni problem dodirnuli, uvijek nailazimo na temeljne nesporzume, koji se neprestano ponavljaju, kao i na mehanizme koji preživljavaju u ophođenju s prošlim. Temeljni su nesporzumi opet vezani uz glavni okvir u kojem se uopće vodi rasprava o prošlosti, a on je političke naravi. Koji su to nesporzumi?

Prvi je da povijest pišu pobjednici, a ne povjesničari. Ako povijest pišu pobjednici, bez obzira o kakvim se pobjednicima radilo, onda gubitnici nemaju izbora doli brinuti u skrivenosti o onom što se ne smije zaboraviti. Ovdje skrivenost valja razumjeti dosta široko, u smislu da je u skrivenosti ono što iz bilo kojih razloga ne uspijeva ući u svjetlo medija i glavnih interesa. Ono što se ne smije zaboraviti, jesu žrtve. Stoga će glavni trud pamćenja biti obilježen pamćenjem žrtava. No, takav način pamćenja često gubi iz vida same žrtve i uzima ih kao opravdanje za kasnije, novo ispisivanje prošlosti. Tako zabranjene žrtve samo čekaju kada će izići na svjetlo dana. To je, naravno, prijeko potrebno, ali ono što je u svemu tome problematično jest da zeleno svjetlo daje politika. Žrtva mora moći izreći svoju patnju neovisno o trenutnoj politici. No, valja nam uočiti kako to nije dovoljno. Žrtva se u jednom trenutku mora odlučiti i za izlazak iz statusa žrtve.

Drugi nesporzum prisutan je više na implicitan način: o političkoj opciji koja pobijedi ovisi koje žrtve dobivaju status žrtve, a kojima se on skida. I ovdje postaje jasno na koji se način u područje duha uvlači duh prošlosti i kako, u svakom slučaju, pobjeđuje ono što je bilo nad onim što jest.

Ti nesporzumi, čine se, funkcioniraju kao mehanizmi koji nadilaze različite opcije i koji uvijek pobjeđuju neovisno koliko oprečni bili pobjednici i gubitnici među sobom i tko koje mjesto trenutačno zauzima. Tako u svim oprečnostima pobjeđuje samorazorno mišljenje uvjetovano podnesenim nepravdama i poniženjima i tako se status žrtve nameće kao najpoželjniji od svih statusa.

Kršćansko pamćenje

Tamo gdje je pamćenje odveć vruće, nameće se potreba ophođenja s njime. Najspontanije rješenje koje se nudi jest odbacivanje pamćenja, okretanje stranice, novi početak, zaborav. No, mi ne možemo početi novim početkom. Nijedan naš početak ne počinje. Svi oni nastavljaju i kroz novu stranicu probija crnilo s prethodne. Stoga

nam valja potražiti drukčije ophođenje s prošlim, sa žrtvama i njezinim traumama, ophođenje koje neće jedini spas slutiti u zaboravu i koje istodobno neće podleći napasti "viška povijesti" za koji je Nietzsche znao da ubija čovjeka. Valja nam izbjeći manipuliranje i instrumentaliziranje kako pamćenja tako i zaborava.

Iznenaduje koliko malu ulogu u našim mukama s pamćenjem igra dvijetisućljetno kršćansko iskustvo. Iznenaduje, ne stoga što bi se naša kultura nužno trebala poistovjetiti s kršćanstvom, nego nadasve stoga što odveć rijetko uopće zavirujemo u kršćanski način ophođenja s pamćenjem, žrtvama i počiniteljima. Jer, kršćanstvo ne samo da ima dugo pamćenje nego ima i iskustvo ophođenja i s njime i s ljudskom krivnjom i sa svim posljedicama krivnje.

Čak i površni susret s načinom na koji se kršćanstvo ophodi sa svojom poviješću i ranama iz prošlosti pokazuje da u prvom planu nisu rane i poniženje, nego perspektiva oslobođenosti, Uskrsa. Iz tog bi se valjda dalo naučiti kako bi cilj ophođenja s ranama prošlosti trebao voditi ne pamćenju rana, nego traženju načina njihova iscjeljenja. Dalo bi se još vrlo brzo otkriti kako se u kršćanstvu sasvim jasno iskristaliziralo da rane žrtve zarastaju oprostom, a da se teret krivnje skida kajanjem i traženjem oprostjenja. Može se odmah uočiti kako je politički okvir preuzak, ako ne i smetnja, za oprost i traženje oprostjenja kao načina odnosa s podnesenim i počinjenim zlom

Naravno, valja iznaći istinu da se ne dogodi da u status žrtve ulijeće tko god to može, nadajući se povlaštenostima, i naravno da se mora zadovoljiti pravednost koliko god je to moguće. No, to nije uopće upitno. Upitno je usmjerenje. U naravi je politike da nastoji pobijediti suprotstavljene političke opcije, da smatra kako istinu valja oblikovati a ne iznaći ili pustiti da se pojavi onakvom kakva jest i da smatra kako je moguće nametnuti pravednost. No, politika nije sav život. Iz nje je nužno izići i zbog nje same. Koliko je to potrebno, vidi se i iz toga što se kršćanstvo odveć često vidi samo iz političkog kuta gledanja. No, kršćanstvo se ne iscrpljuje u ulozi korektiva politike. Ono je daleko šire.

Ono u sebi nosi iskustvo da dogođeno nasilje nije zakočilo duh, nego ga oslobodilo, da ništa od podnesenog zla nije otišlo u zaborav, ali se ništa nije pretvorilo u zlopamćenje. Ovo iskustvo pamćenja kroz oslobođenost i oslobođenosti kroz oprost otvara uvid da se s poviješću ne bi trebalo nadmetati i natjecati, sukobljavati i boriti, nego da se s njom valja izmiriti. Oprost nije zaborav i ne smije se pretvoriti u zaborav, nego u skidanje tereta statusa žrtve i tereta krivnje. Tek tako će se moći osloboditi sputane stvaralačke snage.

Kada je Kierkegaard pokušavao odrediti kršćanski odnos s vremenom, odnos s onim izvornim događajem Bogočovjeka, onda ga je gledao kroz pojam istovremenosti. Kršćanin bi, drugim riječima, bio netko tko, bez obzira u kojem vremenu živi, kroz vjeru ima pristup u istovremenost s Kristom. Tako bi vjera probijala granice vremena. Usporedimo li Kierkegaardovu ideju istovremenosti vjernika s Kristom s našom istovremenošću s povijesnim ranama, teško da možemo izbjeći pitanje koliko su nam snažni vjera, traženje oprostjenja i oprost, a koliko smo dopustili da nam se nametnu mehanizmi prisilnog zaborava i usijanog pamćenja. Ipak, snaga se kršćanstva uvijek odmjeravala snagom pojedinaca da u zbilju unesu ono što se u vjeri otvorilo kao obzor oslobođenja. Nada u iscjeljenje nije ugasla sve dok Uskrs ulazi u dodir s našim životima i dobro je što je Araličin mag ipak poganski, pretkršćanski mag.

Ante Vučković